

VAŽNOST POSLOVNE ETIKE I DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI U OBLASTI FINANSIJA

THE IMPORTANCE OF BUSINESS ETHICS AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN FINANCE

Svetlana Dušanić Gačić¹, Zorana Agić²

Sažetak

Savremeno poslovanje traži sve veću otvorenost, slobodu i liberalizam svih ekonomskih subjekata, a to podrazumijeva visok stepen povjerenja, odnosno pokreće veliku dilemu o odnosu između ekonomije i etike. Novija istraživanja u ovoj oblasti pokazuju da odsustvo etičkih normi i društvene odgovornosti u poslovanju nanosi veliku štetu preduzećima, a samim tim i ekonomiji u cjelini. Pitanje od kojeg se polazi prilikom analize odnosa poslovne etike i ekonomije jeste: gdje je granica koja određuje da li je nešto moralno ili nije? Određivanje ove granice predstavlja veliki izazov za rukovodioce, menadžere, ali i sve zaposlene. Autori su u radu prikazali teškoće i probleme sa kojima se suočavaju finansijski radnici, odnosno, pokušali su da ukažu na važnost poslovne etike i društvene odgovornosti u oblasti finansija.

Ključne riječi: poslovna etika, društvena odgovornost, računovodstvo.

JEL klasifikacija: A130, G0, M14

Abstract

Modern business requires more openness, freedom and liberalization of all economic entities, which implies a high degree of trust, i.e. it raises a great dilemma about the relationship between economics and ethics. Recent researches in this area show that the absence of ethical standards and corporate social responsibility is very harmful for enterprises, and thus to the economy as a whole. When analyzing the relations between business ethics and economics, the following question arises: where is the line that determines whether something is moral or not? The determination of this line represents a great challenge for executives, managers and employees. The authors of the study present difficulties and problems faced by financial professionals; moreover, they have tried to emphasize the importance of business ethics and social responsibility in the field of finance.

Key words: business ethics, social responsibility, accounting.

JEL classification: A130, G0, M14

UVOD

U području finansija igra po etičkim normama ima veliku ulogu. U ovom radu, nastojaćemo da pregledno prikažemo teškoće i probleme poslovne etike i društvene odgovornosti u oblasti finansija. Pri tome treba poći od činjenice da se u poslje-

1 Profesor visoke škole, Visoka škola „Banja Luka College“, e-mail: svetlanadg@blc.edu.ba

2 Predavač visoke škole, Visoka škola „Banja Luka College“, e-mail: zorana.agic@blc.edu.ba

dnjih 200 godina promijenila narav kako države, tako i korporacije koja je kao ekonomska kategorija nemoralna od svojih početaka, bez obzira na to što se etika u finansijama uzima kao relativno novija kategorija.³

Poslovna etika i društvena odgovornost nije samorazumljiva stvar koja je kristalno jasno iskazana u etičkim kodeksima struka područja koja se bave finansijama. Izučavajući poslovnu etiku, posebno na istorijskim primjerima Enrona i Parmalata, uvidjeli smo da većina protivzakonitih ili društveno neodgovornih djelatnosti od strane korporacija uključuje neki oblik prevare u području finansija. Zbog toga, primijenjena etika jeste najrelevantnija upravo u području etike u bankarskom sektoru, računovodstvu i reviziji.

CILJEVI RADA

Ovim radom nastojimo istaći da finansijski izvještaji ne treba da pokazuju samo da li neko preduzeće posluje u skladu sa zakonom, nego i koliko mari za poslovnu etiku i društvenu odgovornost. Ukoliko uzmemo te parametre u obzir, tek se tada može razgovarati o tome kako posluje neko preduzeće, odnosno da li primjenjuje etičke kodekse, da li njihove veb stranice pokazuju pravu sliku preduzeća, koliko vode računa o zaštiti životne sredine i drugim etičkim pitanjima.

Konstatovali smo da ekonomska kriza koja je od 2008. godine zahvatila gotovo čitav svijet, a odraze najbolje uočavamo u Grčkoj, pokazuje upravo tezu ovog rada da je nepoštovanje etike najrelevantnije uočljivo upravo u području finansija. Naime, velika kriza koja je zahvatila Grčku svoj krunski dokaz o kaznenim djelatnostima, neetičkim i društveno neodgovornim djelatnostima javnih i privatnih kompanija ima upravo u lažnim finansijskim izvještajima.⁴

Istraživanja pokazuju da je oko polovine svih finansijskih izvještaja u Grčkoj već 2001. godine bilo netačno prikazano. Prema tome, neetičko poslovanje se primjenjivalo gotovo deset godina prije eskalacije krize, ali se za takav način prikazivanja finansijskih izvještaja nije marilo.⁵ Prema Aparau, kada samo jednom prevencija lažnog izvještavanja zataji, jedna od mogućnosti je korištenje jednostavnih algoritama kojima se, pretraživanjem podataka preduzeća, relativno lako mogu utvrditi namjerne prevare u finansijskim i drugim izvještajima.⁶ Takva situacija nerijetko dovodi do toga da se o njima otkrije namjerno počinjena greška u izvještaju kada im to najmanje odgovara (tj. kada primjena tog načela biva zastupljena u kritičnoj masi izvještaja, što dovodi do urušavanja sistema).⁷

PREGLED LITERATURE

Literatura o poslovnoj etici i društvenoj odgovornosti relativno je opširna, a u posljednjih nekoliko godina povećan je interes akademskih krugova za ovu temu. Pregled literature pruža dragocjene rezultate o faktorima koji utiču na neetičko ponašanje i načine

3 Prilagodeno prema: Krlač K., *Uvod u poslovnu etiku i korporacijsku društvenu odgovornost*, Mate, Zagreb 2007, str 219.

4 Failre financial retatementr, FFS

5 Vidi: Charalambos T. Spathis, *Detectiug falre financial rtatementr during published data: rome evidouce from Greece*, Managerial Auditing Journal, Emerald, 17/4, 2002, str. 179–191

6 Vidi G. Apparao, dr. prof. Arun Singh, G. S. Rao, B. Lalitha Bhavani, K. Eswar, D. Rajani, Financial E. Fraud, *International Journal of Advanced Networking and Applications*, Volume 1, br. 3, 2009, str. 159 -163;

7 Efsthathios Kirkos, Charalambos Spathis, Yannis Manolopoulos, *Ezpert Systems with Applications*, 32, 2007, str. 995–1003

na koje bi menadžeri, finansijski radnici, preduzetnici trebali da se ponašaju u poslovnom svijetu, a posebno u oblasti finansija.

Navešćemo mišljenje K. Krkača koji zaključuje da zadatak poslovne etike nije bavljenje moralnim iskazima drugog reda, odnosno da je krađa nemoralna, nego da je njen zadatak oblikovanje moralnih iskaza, da nudi interpretaciju koja ne samo da je moralna, nego i moralno ispravna, kao i razrješavanje određenih situacija podmićivanja, uzbunjivanja i sl.

Veoma korisna za ovaj rad je i definicija Evropske komisije za društvenu odgovornost preduzeća gdje se navodi da je to "koncept prema kojem preduzeće na dobrovoljnom principu integriše brigu o društvenim pitanjima i zaštiti životne sredine u svoje poslovne aktivnosti i odnose sa dioničarima".

Takođe, G. Čorić navodi da koncept društveno odgovornih preduzeća ima širok spektar značenja, prevoda i definicija, ali je to za većinu preduzeća nov koncept, koji je bio prisutan, ali nedefinisan i ranije, a koji nadilazi područja upravljanja radnicima, etike na radnom mjestu, te odnosa između pojedinih industrija. Pojednostavljeno, društvena odgovornost je sve ono što preduzetnik dobrovoljno radi i pokazuje da mu je stalo do radnika, marginalizovanih grupa, mladih, životne sredine, lokalne zajednice i slično.

Koncept društvene odgovornosti A. Muša definiše kao pojavu koja je postala dio svakodnevice ne samo preduzeća i menadžera, nego i subjekata civilnog društva, vlada država, ali i osviještenih pojedinaca.

I. Koprek navodi da ako je etika normativna nauka o ispravnom djelovanju, onda ona zahvata sva područja života.

Poslovna etika proučava primjenu moralnih normi i vrijednosti na aktivnosti i ciljeve preduzeća i organizacija, smatra M. Vidaković, i to nije poseban moralni standard već kritička studija o tome da poslovni kodeks postavlja svoje specifične probleme pred moralnu ličnost kao element svakodnevnog života i rada.

Naravno, ovo su samo neke od analiza poslovne etike i društvene odgovornosti koje su navedene radi lakšeg razumijevanja ostatka rada. Na osnovu navedenog može se zaključiti da postoji veliki broj empirijskih analiza koje potvrđuju da primjena poslovne etike i društvene odgovornosti pozitivno utiče na poslovanje. Tome u prilog ide i misao Ž. Vučkovića koji navodi da javnost zahtijeva najviše etičke standarde u zdravstvu i u oblasti finansija.

DISKUSIJA

Osobe koje se ne bave pomenutom oblasti pretpostavljaju da u finansijskom sektoru nije prisutna posebna poslovna etika, a još manje društvena odgovornost. Konstatuje se da zaposleni u finansijskom sektoru (računovođe, bankari, revizori) pokazuju niži nivo poštovanja moralnih načela u odnosu na druge profesije. Prema istraživanju Mek Peila i Valtersa pretpostavlja se da studenti na smjeru finansija, računovodstva i revizije postaju sve manje etični što više napreduju kroz studije. Manje su etički svjesni od ostalih studenata, te da oni ne prepoznaju teme šire društvene odgovornosti povezane sa profesionalizmom.

Većina studenata računovodstva smatra da ova oblast nema nikakve veze sa etikom i da je to čisto tehnički posao.⁸

Ipak, nakon ekonomske krize koja se pojavila u finansijskom sektoru i ostvarila značajne rezultate u realnom sektoru svjetske ekonomije, čini se da poslovne etike ipak ima ili bi trebalo da je bude u finansijskom sektoru. Već je navedeno da je gotovo u svim primjerima nezakonite, kriminalne i neodgovorne poslovne prakse bio uključen finansijski sektor, odnosno lažno predstavljanje računovodstvenih i revizorskih izvještaja.

Prema tome, pitanje koje se postavlja u kontekstu uočljivih neetičkih ponašanja jeste šta bi društvena odgovornost trebalo da propagira i na koji način bi bila efikasna u oblasti finansija. Efikasnost je vrsta racionalnosti koja može biti određena ciljem, ali sam cilj nije i ne bi trebalo da bude efikasnost.⁹ Pošavši od ove konstatacije, postavlja se pitanje šta je efikasnost u poslovnom svijetu, prije svega u oblasti finansija. Odgovor na ovo pitanje može biti samo profitabilnost. Ipak, da li profitabilnost po svaku cijenu? Uprkos tome, poslovni ljudi, bilo fizička lica, bilo pravna, po pravilu ne brinu za ljude, kao ni za posao, nego samo za profit.¹⁰

Gledajući iz perspektive poslovne etike, maksimiziranje profita jeste pitanje za dilemu, odnosno ako je ono cilj, onda se niko ko ostvaruje taj cilj svim dostupnim sredstvima nema pravo žaliti na posljedice njihove upotrebe. Odnosno, efikasnost je određena ne samo specifičnim ciljem nego i time kako se taj cilj ostvaruje kroz vrijeme.

Radnici koji rade u računovodstvu jedne firme u principu imaju iste moralne i profesionalne obaveze kao i ostali zaposleni. To znači da za njih važe isti zahtjevi u pogledu odgovornosti, objektivnosti i istinoljublja.¹¹

Etičke nedoumice u finansijskom sektoru pojavljuju se pod različitim uslovima, kao što je, na primjer, kada pristup tržištu nije jednako zagarantovan svim stranama, u slučaju monopola, prilikom nedostupnosti informacija pojedinim poslovnim subjektima i slično. Pomenuto jeste odraz samih početaka primjene poslovne etike, odnosno mita o amoralnom biznisu. Prikazane etičke nedoumice su karakteristične za anglosaksonski poslovni sistem, dok evropsko-kontinentalni sistem osim profitabilnosti još uvijek insistira i na socijalnoj politici kao bitnom faktoru poslovanja.¹²

Neefikasnost finansijskog sektora u primjeni poslovne etike i društvene odgovornosti može se vidjeti u korupciji, neprimjenjivanju zakona, iako je već ranije konstatovano da je moral viši nivo od samog zakona, i sl. Sa druge strane, solidari-sanje sa onima koji ne poštuju etičke odredbe, na primjer, na ličnom nivou, jer su u porodičnim odnosima, jednačestvar, ali na poslovnom nivou jestvar nemorala, bez obzira na struku. Ako se pitamo sa kojim ciljem se takvi postupci čine, onda uzroke treba tražiti u svakodnevnom razlozima kao što je gramzivost, koja je osnovni razlog svjetske finansijske krize.¹³

U finansijskom sektoru, prema Krkaču, etičke nedoumice se pojavljuju zbog sukoba povjerenja prema klijentu, vlastitog interesa samog finansijskog radnika i odgovornosti pre-

8 McPhail K. and Walters D., *Accounting & Business Ethics*, Routledge, London 2009, str. 4.

9 Humau AcGiou: *A Treatise on Economic* (L. V. Mises Institute, Auburn, Alabama, 1998,) L. V. Mises pisao da je efikasnost sredstvo, ali ne i cilj, a ako je jedini cilj, onda se na kraju postaje neefikasan.

10 Aggarwal R., *Ethical in finance*, in: P. H. Werhane and R. E. Freeman (eds.), *The Blackwell Encyclopedic Dictionary of Business Ethics*, Blackwell, Ocsford, 1998, 231–235;

11 Vučković Ž., *Biznis i moral*, Cekom, Novi Sad, 2007., str 110.

12 Bear L. A., Maldano–Bear R., *Free Market, Finance, Ethics, and Law*, Englewood Cliffs, Nj: Prentice–Hall, 1994;

13 Boatright J. R., *Finance Ethics*, in: R. E. Frederick (ed.), *A Companion to Business Ethics*, eISBN: 9780631201304, 2002;

ma daljim interesnim dionicima. Mnoge društvene, kulturne i unutar njih etičke vrijednosti manifestuju se u zakonima, ali i u etičkim načelima koja iskazuju neku vrstu ravnoteže između interesa raznih interesnih učesnika. U novije vrijeme prve velike krize u finansijskom sektoru zbile su se osamdesetih godina u SAD, ali nisu zaostajale ni mnoge banke u Evropskoj uniji, Aziji i Latinskoj Americi koje su bile uključene u različite slučajeve korupcije.¹⁴

Namjerne prevare i krađe nisu jedini problem kompanija. Čak nisu ni najveći, ni u finansijskom ni u reputacijskom smislu. Prema Izvještaju o zaštiti finansijskih interesa EU iz 2014. godine, od ukupno 16.473 slučaja nepravilnosti u poslovanju, koji su uzrokovali štetu u iznosu od 3,24 milijarde evra, 1.649 nepravilnosti okarakterisane su prevarom - namjerom da se pribavi korist - uzrokujući gubitke od 538,2 miliona evra ili 16,6% ukupnih sredstava, dok je preostalih 2,71 milijarda evra ili 83,4% štete nastalo iz greške, nepoznavanja procedura i sličnih propusta. Statistike kažu da kompanije u zemljama EU bilježe gubitke od 5% ukupnih godišnjih prihoda uzrokom nenamjernih propusta radnika. Dakle, na svaki milion prihoda gubi se 50.000 evra.¹⁵

Međutim, u finansijskom sektoru često se dešava da uprkos uravnoteženim vrijednostima, koje se takođe manifestuju uravnoteženim postupcima, bilo određenim zakonom, pravilima struke, bilo etičkim kodeksom, radnici odlučuju da postupaju na način ostvarivanja lične koristi. Menadžeri i direktori, u stvari, djeluju kao posrednici između finansijske institucije i vlasnika kapitala drugih dobavljača kapitala kao što su potencijalni investitori, a ne kao menadžeri kompanija koje ih zapošljavaju.¹⁶ Brojni dogovori i poslovni odnosi između finansijske institucije i klijenata počivaju na implicitnim ugovorima između raznih interesnih učesnika. Shodno tome, etičnost postupanja je ključna za efikasnost. Mnoge savremene teme finansijske teorije i prakse usko su vezane uz etičke dileme, kao što je to slučaj finansijskog ugovora pod uslovom informacijske asimetrije.¹⁷

Zbog složenosti samog sektora i raznih mogućnosti pojedinačnih slučajeva, čest je slučaj da zakoni, regulatorna pravila, strukovna pravila i etički kodeksi pokrivaju samo tipične slučajeve, tako da je mnogo toga ostavljeno pojedincu da prosudi o finansijskim radnicima i njihovim klijentima. U istoriji poslovanja svaka je velika finansijska kriza vodila tome da se od strane država, naddržavnih tijela ili strukovnih udruženja pojačaju sredstva regulacije postupanja svih uključenih u rad finansijskih tržišta.¹⁸ Posljedica je ta da se povjerenje u finansijske institucije neprestano snižava i samim tim redukuje finansijsku efikasnost tržišta. Ono što je nužno kako bi se to spriječilo jeste redefinisane ključnih interesa kao što su: vlastiti interesi finansijskog radnika, interesi za povećanjem efikasnosti samog tržišta, različite vrste teorija pravde i pravičnosti prema drugim interesnim učesnicima na tržištu.

Propast tržišta, uzrokovana neetičkim poslovanjem je česta pojava. Da bi se ta pojava držala pod nadzorom neophodno je poboljšati zakone koji regulišu oblast finansija, posebno je važno kažnjavanje nezakonitog, nestručnog i neetičkog djelovanja od strane svih uključenih, a na način da kazna demotiviše druge potencijalne počinioce. Međutim, ovakva strategija može dovesti do velikih troškova.

14 Dobson J., *The role of Ethic in finance*, Financial Analzsts Journal, Nov. /Dec. 1993, 57–61;

15 <http://netconsulting.ba/poligraf-ili-poslovna-etika/>, pristupljeno 23.2.2016. u 13.48

16 Schilit, H., *Financial Ingenuring How Go detect accounting Gimmichr and frand in financiI reportr*, McGraw–Hill, New York, USA, 2002.

17 Boatright J. R. (ed.), *Finance Ethics, Critical Irrner in Theory aud Practice*, John Wiley and Sons Inc., Oksford, 2010.

18 Aggarwal R., *Ethical irruer in finance*, in: P. H. Werhane and R. E. Freeman (eds.), »*The Blackwell Encyclopedic Dictionary of Business Ethics*«, Blackwell, Oksford, 1998, 231–35.

Brojni autori su konstatovali da je izgubljen ugled jako teško vratiti, pa prema tome određena reputacija računovodstvene, revizorske ili bankarske kuće kao društveno odgovorne i etičke može donijeti mnogo koristi.

Kada banka raspolaze nečijim kapitalom, nerijetko je ključno povjerenje između menadžera i klijenta dobra reputacija banke, samog menadžera i uvjerenje da se on ne upušta u prekomjerne rizike. Tako preduzeća sa dobrom reputacijom dugoročno posluju profitabilnije od ostalih. Sa jedne strane, finansijski radnici uče da je maksimizacija profita ključna za uspjeh. Drugi uočavaju kako je to dugoročno moguće samo ako se posluje etički ispravno, jer neetičko djelovanje narušava reputaciju, a to neposredno vodi do smanjenja profita. Isključiva maksimizacija profita će spriječiti neetičko djelovanje samo u slučaju kada je dobrobit od neetičkog djelovanja manja nego cijena budućih troškova od sadašnjeg neetičkog djelovanja. U svim ostalim slučajevima isključiva maksimizacija profita vodi neetičkom djelovanju.¹⁹

Osvrt na etičke probleme u računovodstvu

Etički problemi u računovodstvenoj profesiji uključuju dva pitanja. Prvo se može formulirati: ima li računovodstveni podatak osobinu javnog ili privatnog dobra? Drugo pitanje se odnosi na činjenicu da su računovodstveni podaci normalno asimetrično raspodijeljeni među pojedincima i grupama koji imaju interesa od poslovanja preduzeća, te na taj način i u proizvodnji i dostupnosti računovodstvene informacije. Takva asimetrija podataka generiše mnoga etička pitanja.

Etika računovodstvenih poslova je veoma mlada disciplina i obuhvata: načine istraživanja podataka, njihovo raščlanjivanje i pripremu za distribuciju među stručnim i nestručnim čitaocima, ali najviše se tiče odgovornosti računovođe prema poslodavcu. Pojasnimo, sadržaj i protok računovodstvenih informacija u nekoj korporaciji od nadređenih prema podređenima može služiti za manipulisanje ponašanjem podređenih, ali i obratno. Računovođe često visoko vrednuju informacije o svojim klijentima, iako u nekim situacijama posjeduju informacije o neetičkim djelima koje bi mogle ili etički trebalo da budu objavljene.

Najučestaliji problem, i najrazrađivaniji, jeste problem uzbunjivanja (eng. *whistleblowing*). Pojam uzbunjivanja je dobio zamah u istraživanju ove problematike 2002. godine kada je otkrivena jedna od najvećih finansijskih prevara u Sjedinjenim Američkim Državama i to u jednoj od najvećih telekomunikacijskih kompanija u SAD „WorldCom“. Iste godine otkriven je i već pomenuti slučaj sa Enronom. Pomenuti slučaj kompanije „WorldCom“ objavila je Cynthia Cooper koja se, kao uzbunjivačica, suprotstavila nadređenima, te kao etički i moralno osviještena osoba prijavila nepravilnosti koje su dovele do kolapsa još jedne velike kompanije u SAD. Cooper danas drži predavanja o važnosti uzbunjivanja i pružanja mogućnosti svim zaposlenima da slobodno i anonimno prijave nepravilnosti u svojim preduzećima.

Osnovni etički problem u računovodstvu jeste taj da se računovodstvenim podacima može manipulirati tako da se obmanjuju pojedinci unutar kompanije na načine na koje oni ne žele da budu obmanuti. Riječ je o pitanjima koja se tiču povjerenja, povjerljivosti podataka, sukobu interesa i uzbunjivanju. Ove teme su česte u finansijskoj etici, ali su i iskaza-

¹⁹ Barnes J. E., Barnett M., Schmitt C. H., Lavelle M., How a Titau Came Undone, U. S. News & World Report, 00415537, 3/18/2002, Vol. 132,

ne u etičkim kodeksima kompanija, tj. u onim dijelovima koji se tiču finansijskih poslova. Osnovno načelo računovodstvenih izvještaja bi trebalo da bude "potpuno i pošteno objavljivanje podataka o svim relevantnim poslovima kompanije i njenoj finansijskoj poziciji"²⁰

Ipak, praksa pokazuje da menadžeri imaju sklonost da otkrivaju samo one podatke koji im pružaju neku komparativnu stratešku prednost, bilo u kompaniji, bilo prema drugima. Na primjer, finansijske računovođe često manipulušu zaradama kompanije zbog strateških razloga. Mnogi praktičari u ovom području smatraju da su neke manipulacije moralnije od drugih, iako su sve skupa jednako obmanjujuće.

Činjenica je i to da računovođe vrlo rijetko budu kažnjavane od strane svojih strukovnih udruženja ukoliko su pogrešno interpretirale finansijski status neke kompanije.

Ono što je veoma važno kod etike u oblasti finansija jeste i to da se u praksi postavlja pitanje da li revizori rade u svrhu opšteg dobra ili dobra onoga ko ga plaća, odnosno klijenta. Pojasnimo, više od polovine sveukupnih dohodaka računovodstvenih preduzeća i još više profita dolazi od izvještaja o poreskoj dokumentaciji i cijelog niza savjetodavnih poslova prema klijentima. Revizija je ključno područje računovodstva iz niza razloga, ako ništa drugo onda zbog toga što države licenciraju računovođe isključivo kao revizore. Revizori za razliku od ostalih profesija ne djeluju u smjeru opšteg dobra, nego u smjeru dobra klijenta. Naime, kada bi revizor djelovao u smjeru opšteg dobra, to bi nerijetko značilo da djeluje protivno dobru klijenta. Veliko je pitanje, posljedično, jesu li revizori zaduženi za otkrivanje finansijskih kriminalnih radnji svojih klijenata u svjetlu opšteg dobra ili su, naprotiv, zaduženi da brane interes svojih klijenata. Ovdje, dakako, računovođe često zauzimaju stav dužnosti prema klijentu, dok sudstvo i vladine agencije često drže da imaju dužnost prema opštem dobru i posljedično prema otkrivanju raznih oblika prevara. Osim toga, računovođe se često suočavaju sa etičkim nedoumicama u odnosu računovođa - klijent. Odnosno, često se briga za klijenta odražava kao nebriga za neke druge spoljne učesnike, što znači da računovođa treba da odluči između tih interesa. Naravno, on sam ima vlastiti ekonomski interes koji često može prevagnuti u donošenju odluke na koju stranu usmjeriti svoju brigu. Ovdje je riječ o sukobu interesa, pri čemu će revizor djelovati u interesu klijenta, a na trošak spoljnih učesnika prema kojima će na kraju izvještaji i biti predstavljeni. Sa druge strane, porast broja i konkurencije među revizorskim preduzećima doveo je do toga da će neki revizori zaista raditi u interesu spoljnih učesnika prije negoli u interesu klijenata.

Takve nedoumice revizora dovele su do brojnih skandala u poslovnom svijetu, a već smo spomenuli slučaj Enrona i Parmalata koji su i najpoznatiji, te revizorske kuće Arthur Andersen. Svi ovi skandali su povezani s internim revizorima, koji su odigrali jednu od ključnih uloga za ostvarenje najvećih finansijskih skandala.

ZAKLJUČAK

Može se pretpostaviti kako postoji cijeli niz područja, poslova i tema koje su same po sebi dvosmislene i etički diskutabilne, kao što je, na primjer, dilema konsultantskog posla, etika korporativnih finansija, etičke dimenzije ulaganja, problem prekomjernih rizika, »insajdersko« trgovanje i drugo. Ipak, čini se da ovaj pregled jasno sugerije kako postoji

²⁰ Methodological Foundation of rtandard rettiugr for corporate finnucial report, Studies in Accounting research, 28, Orlando, American Accounting Association, 1988

etička i društveno odgovorna dimenzija navedenih sektora, subjekata, profesija i konkretnih postupaka.

Sušтина problema proističe iz situacije u kojoj računovodstvene i revizorske firme treba da služe opštim interesima društva, ali ih iznajmljuju i plaćaju preduzeća koja imaju pojedinačne vlastite interese. Takođe, kada je u pitanju bankarski sektor od posebne važnosti jeste vraćanje povjerenja u ovu finansijsku oblast. Prema tome, kao zaključak i dobar primjer možemo navesti da American Express Bank eksplicitno navodi skup vrlina i moralnih vrijednosti koje moraju da posjeduju njihovi elitni bankari: karakter (nepopustljiv integritet, energičnost, istrajnost i ljubaznost), polet (zarad efikasnosti prema klijentima nije loše ako se ponekad razbije i neki porculanski ukras u banci), preduzetništvo (rješenja koja se ponude jednom klijentu treba da otvore širenje mogućnosti i za druge klijente), nesebičnost (svaki službenik treba da spoji klijenta sa onim kolegom koji će najbolje odgovoriti na njegove potrebe), snalažljivost (predanost poslu i suočavanje sa promjenama).²¹

Takođe, u ovom radu se pokazuje da je racionalnost kao ciljna odrednica, tj. da je uvijek riječ o određenom cilju, a ako je cilj jasan, onda bi i racionalnost kao sredstvo ili sredstva za ostvarivanje tog cilja trebalo da budu takva, tj. efikasna i društveno odgovorna.

Literatura

1. Aggarwal R., *Ethical in finance*, in: P. H. Werhane and R. E. Freeman (eds.), *The Blackwell Encyclopedic Dictionary of Business Ethics*, Blackwell, Ocsford, 1998,
2. Barnes J. E., Barnett M., Schmitt C. H., Lavelle M., *How a Titau Came Undone*, U. S. News & World Report, OO415537, 3/18/2002, Vol. 132,
3. Bear L. A., Maldano–Bear R., Free MarheGr, *Finance*, EG- higr, and Law, Englewood Cliffs, Nj: Prentice–Hall, 1994;
4. Boatright J. R. (ed.), *Finance Ethics*, Critical Irrner in Theory aud Practice, John Wiley and Sons Inc., Oksford, 2010.
5. Boatright J. R., *Finance Ethic*, in: R. E. Frederick (ed.), *A Companion to Burinerr Ethic*, eISBN: 9780631201304, 2002;
6. Charalambos T. Spathis, *Detectiug falre financial rtatementnr during published data: rome evidouce from Greece*, Managerial Auditing Journal, Emerald, 17/4, 2002
7. Dobson J., *The role of Ethic in finance*, Financial Analzsts Journal, Nov. /Dec. 1993,
8. Efstathios Kirkos, Charalambos Spathis, Yannis Manolopoulos, *Ezpert Systems with Applications*, 32, 2007, str. 995–1003
9. G. Apparao, dr. prof. Arun Singh, G. S. Rao, B. Lalitha Bhavani, K. Eswar, D. Rajani, Financial E. Fraud, *International Journal of Advanced Networking and Applications*, Volume 1, br. 3, 2009, str. 159 -163;
10. Humau Actiou: *A Treatire ou Economic*, L. V. Mises Institute, Auburn, Alabama, 1998,.
11. K. Krkač, *Uvod u poslovnu etiku i korporacijsku društvenu odgovornost*, Mate, Zagreb, 2007
12. McPhail K. and Walters D., *Accouutiug & Burierr EGhigr*, Routledge, London, 2009, str 4.
13. MethodologicaI Foundation of rtaudard rettigr for corporate finnuical report, *Studies in Accounting research*, 28, Orlando, American Accounting Association, 1988
14. Schilit, H., *Financial Ingenuring How Go detect accounting Gimmichr and frand in financiI reportr*, McGraw–Hill, New York, USA, 2002.
15. Vučković Ž., *Biznis i moral*, Cekom, Novi Sad, 2007.

21 Vučković Ž., *Biznis i moral*, Cekom, Novi Sad, 2007, str 115.